

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу
БАНДУС Вячеслава Олексійовича
«Науковий доробок професора В. О. Добровольського (1884–1963) в галузі
матеріалознавства та загального машинознавства»
за спеціальністю 032 – історія та археологія.

Актуальність теми дисертаційного дослідження, її зв'язок з науковими програмами.

Звернення дослідників історії науки і техніки в Україні до наукової та інженерно-технічної спадщини відомих вчених завжди викликало інтерес, бо саме такі дослідження створюють об'єктивну картину розвитку різних напрямів науки і техніки, формують широке коло її представників, наукова та технічна спадщина яких дозволяє досягти як усвідомлення місця України в світовому загальному науково-технічному просторі, так і створити уявлення про процес розвитку вітчизняної науки і техніки та її творців.

У зазначеному контексті дисертаційне дослідження В.О. Бандус має науково-пізнавальну та практичну цінність, що й обумовлює його актуальність. Актуальність дослідження полягає й у тому, що історичний аналіз наукової, винахідницької та експериментально-конструкторської діяльності професора В. О. Добровольського сприяє формуванню глибокого розуміння шляхів становлення й перспектив розвитку вітчизняного машинобудування та матеріалознавства, бо економічний розвиток держави та її технічний прогрес неодмінно пов'язані з розвитком матеріалознавства та прогресом у створенні нових штучних унікальних матеріалів на потребу інших галузей економіки.

Робота виконана відповідно до загального напрямку наукових досліджень Одеського національного політехнічного університету і є складовою науково-дослідної тематики: «Взаємодія держави та інститутів громадянського суспільства в науково-технічній діяльності півдня України: ретроспективний аналіз і сучасні реалії» (номер державної реєстрації 0117U003151), кафедри політології (№ 140-83).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та їх достовірність є високим і базується на представницькій історіографічній та джерельній базі, використанні сучасних методів дослідження, зіставленні отриманих результатів з результатами попередників та їх критичному аналізі.

Залучення репрезентативної джерельної бази засвідчує ґрунтовність дисертаційної роботи та достовірність наукових положень і сформульованих висновків. У дослідженні до наукового обігу залучено низку маловідомих архівних документів. Опрацьовано фонди ДАОО, архіву Одеського національного політехнічного університету, Одеської національної академії харчових технологій; використано матеріали фондів 6-ти наукових бібліотек: Одеського національного політехнічного університету, Одеського державного аграрного університету, Одеського національного університету імені І. І. Мечникова, Криворізького національного університету, Одеської національної наукової бібліотеки, Національної бібліотеки ім. В. І. Вернадського НАН України.

Проведений аналіз історіографічних праць та залучення широкого загалу різноманітних джерел дозволили дисертанту провести ґрунтовне комплексне дослідження громадсько-наукової, навчально-методичної, винахідницької та організаційної діяльності В. О. Добровольського на історичному тлі соціально-економічних процесів, які відбувалися в країні.

Наукова новизна одержаних результатів, практична і теоретична значимість, повнота їх викладу в опублікованих працях полягає у постановці та комплексному дослідженні актуальної проблеми, що раніше не була всебічно і об'єктивно висвітлена в українській історичній науці – розкриття науково-педагогічного спадку В. О. Добровольського в контексті тенденцій розвитку загального машинобудування і матеріалознавства першої половини – середини ХХ ст. Зокрема, до основних нових наукових результатів дисертації слід віднести наступне:

- розроблено періодизацію творчого шляху вченого, побудовану відповідно до основних етапів його професійної діяльності;

- науково обґрунтовано виняткове значення навчально-методичної діяльності В. О. Добровольського, зокрема щодо викладання дисципліни «Деталі машин» у закладах вищої технічної освіти України та СРСР першої половини ХХ ст.;

- доведено ефективність функціонування одеської наукової школи в галузі машинобудування і матеріалознавства; оцінено результати її наукового доробку.

Теоретичні висновки логічні й обґрунтовані, корелюють з тими завданнями, які були поставлені дослідником у вступі. Дисертаційна робота є самостійно виконаним науковим дослідженням, а сформульовані в ній теоретичні висновки дають можливість оцінити внесок професора В. О. Добровольського у розвиток вітчизняної і світової науки. Результати дисертаційного дослідження можуть бути застосовані в дослідженнях з історії вітчизняного машинобудування і матеріалознавства як складова частина історії науки й техніки; сприяти популяризації здобутків українців у розвитку світової науки; використовуватися у навчальному процесі; при підготовці спеціальних праць і довідників з історії галузевої науки, історіографічних, бібліографічних, енциклопедичних видань.

Матеріали проведеного дослідження та основні положення дисертації викладені з необхідною повнотою у 21 одноосібній науковій публікації, з яких 5 вийшли у фахових наукових виданнях, 1 стаття – в іноземному журналі; 1 – в електронному виданні. Апробація результатів дисертаційного дослідження В. О. Бандус відбулася на значній кількості конференцій різного рівня (15 тез доповідей – у збірниках матеріалів наукових конференцій, з яких 8 – у міжнародних).

Матеріали публікацій повністю відображають зміст дисертації та відповідають вимогам пункту 11 Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, Затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167.

Оцінка змісту дисертаційної роботи, її завершеність. Дисертаційне дослідження В.О. Бандус представлене у вигляді рукопису і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації – 355 сторінок, основний текст роботи викладено на 199 сторінках.

Робота логічно узгоджена за розділами та підрозділами, які дають повне уявлення про змістове наповнення.

У **вступі**, обґрунтовано актуальність теми, висвітлено зв'язок з науково-дослідницькими програмами, планами та темами, визначені об'єкт, предмет, мета і задачі дослідження, його хронологічні та територіальні межі, висвітлені наукова новизна, практичне значення та апробація результатів дослідження, надані стислі відомості про методи дослідження, які більш детально розглянуті у розділі 1. Все це зроблено відповідно до усталених вимог оформлення результатів наукового дослідження.

У першому розділі **«Історіографія проблеми, джерельна база та методологічна основа дослідження»** здійснено огляд історіографії з теми дисертаційного дослідження, що охоплює масив наукових, науково-популярних і публіцистичних робіт, присвячених постаті В. О. Добровольського, його науковому доробку, роботі в ОПІ. Історіографічна база дослідження з урахуванням предметно-тематичного спрямування систематизована й поділена автором на декілька груп: 1) спеціальні технічні дослідження, присвячені розвитку машинобудування як науки, окремим його напрямом у конкретний історичний період, пов'язаних з діяльністю ученого; 2) праці з історії та становлення ОПІ й інших закладів вищої освіти й науково-дослідних інституцій, що фіксують певні аспекти наукової та організаційної діяльності В. О. Добровольського; 3) наукові та науково-популярні публікації здебільшого науково-історичного та енциклопедичного характеру. Для здійснення глибокого історіографічного аналізу залучено широкий загаль спеціальної літератури, який також об'єднано в окремі групи – це: довідково-енциклопедичні видання; праці з наукової біографістики, джерелознавства; фундаментальні дослідження щодо феномену наукової школи тощо. Історіографію з висвітлення життя й діяльності ученого дисертант розподілив на два періоди відповідно до проблемно-хронологічного принципу, об'єднавши в три групи всередині кожного праці за предметно-тематичним принципом. Окрему групу історіографічних джерел представляє низка праць, об'єктом яких безпосередньо виступала постать В. О. Добровольського – це переважно публікації довідково-інформативного, енциклопедичного, рецензійного, науково-популярного характеру. З огляду на те, що список літератури налічує 541 найменування, це, вочевидь найповніше зібрання робіт за заявленою темою дослідження у вітчизняній історіографії.

З метою реалізації поставлених у дисертаційному дослідженні завдань дисертантом залучено репрезентативну базу опублікованих та неопублікованих джерел і матеріалів, загальний масив яких поділено на такі групи: 1) неопубліковані документальні матеріали архівних установ; 2) опубліковані офіційні документи органів державної влади, науково-освітніх, громадських організацій; 3) опубліковані наукові праці В. О. Добровольського; 4) фахова література та патенти; 5) спогади сучасників і колег; 6) музейні матеріали. До речі, слід зауважити, що дисертантом були віднайдені всі опубліковані праці ученого, творчий доробок якого нараховує 160 праць, серед яких 9 монографій, 30 авторських і колективних підручників та довідників. За результатами аналізу наукової спадщини вченого Бандус В. О. розроблено періодизацію наукової діяльності В. О. Добровольського й

окреслено головні напрями його досліджень на кожному із етапів. Першорядне значення у комплексному висвітленні життя, організаційного та науково-освітнього внеску ученого стали архівні матеріали Державного архіву Одеської області (ДАОО), архіву Одеського національного політехнічного університету, Одеської національної академії харчових технологій. Загалом у ході дослідження було опрацьовано 57 архівних справ, значна кількість яких залучена до наукового обігу вперше.

Методологічні засади дослідження дисертантом були сформовані відповідно як до загальних принципів та методології будь-якого наукового дослідження, так і в контексті використання певних конкретних методів, зокрема соціально-психологічного, номотетичного, ідеографічного, просопографічного й ін., спрямованих на досягнення мети дослідження.

У другому розділі **«Життя та педагогічна діяльність В. О. Добровольського»** дисертант у відповідності з поставленими завданнями дослідження висвітлив процес формування особистості В. О. Добровольського як ученого-конструктора, з'ясував умови формування його наукового світогляду, розкрив основні дати його життєвого шляху. Вельми важливим в цьому контексті є розкриття дослідником складових спілкування В. О. Добровольського зі своїми викладачами – професорами ОМ. Д. Пильчиковим, М. М. Лагутинським, П.М. Мухачовим, М. А. Воскресенським, які сильно вплинули на його науковий світогляд та конкретну науково-дослідницьку діяльність. Перебуваючи серед таких видатних та обдарованих особистостей, захоплюючись їхньою ерудицією, технічною обізнаністю, змістовністю лекцій, ставленням до науки й техніки, В. О. Добровольський поступово формував у собі не тільки розуміння професії інженера-технолога, а й образ майбутнього науковця.

Розділ 2 є цінним ще й тому, що в ньому дисертант узагальнив значну кількість опрацьованих ним джерел щодо організаційно-педагогічної, громадсько-наукової, педагогічно-освітньої діяльності В. О. Добровольського і сформував об'єктивне уявлення про його особистість, громадянську позицію, окреслив ключові напрями власних наукових інтересів обдарованого інженера-конструктора, проектувальника і науковця, його прагнення на будь-якому етапі свого життя до встановлення істини, до боротьби за визначення наукових пріоритетів, що мало важливе значення не тільки для нього особисто, але й для громадсько-культурного життя країни.

Відзначу ще один позитивний момент дослідження, що рецензується – висвітлення організаційної діяльності В. О. Добровольського в ОПІ, його участі у створенні першого вищого технічного закладу на півдні України, заклавши таким чином підвалини для формуванні вищої технічної освіти в регіоні. Втілюючи власну концепцію технічного навчання, науковцю вдалося не тільки матеріально відновити і збагатити ОПІ, а й упорядкувати й оновити навчальні програми, систематизувати напрями підготовки спеціалістів відповідно до потреб часу, встановити міцні зв'язки з виробництвом, вирішити проблему підготовки молодих науковців.

Крім того зазначу, що дуже ретельно й доказово досліджено навчально-методичну й викладацьку діяльність ученого, загальний педагогічний стаж якого становить 47 років, упродовж яких було сформовано методичну основу викладання

дисципліни «Деталі машин» у вищих технічних закладах України та СРСР того часу: учений підготував сім видань підручника «Деталі машин», а також навчально-методичні посібники: «Розрахунки деталей машин», «Задачі з деталей машин», «Збірник конструкцій деталей машин» тощо.

В цілому проведена дисертантом робота має своїм результатом повне та об'ємне висвітлення життєвого та науково-технічного шляху, й взагалі творчого доробку, професора В. О. Добровольського, що дало можливість уперше запропонувати періодизацію життя і діяльності видатного інженера-конструктора.

У розділі 3 «Аналіз наукової та педагогічної спадщини В. О. Добровольського» дисертант вивчив творчий шлях В. О. Добровольського, що дало йому змогу, дотримуючись хронологічного принципу, реконструювати основні етапи й риси науково-педагогічної діяльності вченого, з'ясувати найбільш повно його науковий доробок, уточнити низку фактологічних суперечностей стосовно назв і часу його публікацій, запровадити до наукового обігу маловідомі роботи, встановити зв'язок між його практичною діяльністю й теоретичними науковими розробками, визначити головні напрями досліджень професора та встановити їхню роль і місце у розвитку машинобудування.

Глибокий аналіз творчого доробку професора В. О. Добровольського дозволив дисертанту простежити зміну вектора наукових інтересів ученого від локальних питань машинобудування, використання кранів та землечерпальних машин до вивчення загальних проблем галузі машинобудування і конструювання як концептуальної основи розвитку науки й, спираючись на різнопланову джерельну базу, виокремити чотири етапи наукової діяльності ученого.

Беззаперечним є доробок дисертанта щодо відкриття наукової школи В. О. Добровольського, організованої в ОПІ. Доведено й обґрунтовано її наявність, охарактеризовано багаторівневу структуру і напрями досліджень трьох поколінь вітчизняних учених, які й до сьогодні працюють у провідних технічних вишах України (ОНПУ, ОНАХТ, КрНУ), забезпечуючи сталий розвиток української науки та збереження наукових традицій.

Дисертаційну роботу завершують загальні висновки, які є аргументованими, логічними і кваліфіковано передають результати дослідження. Висновки дисертації підсумовують проведену дослідницьку працю, є достатньо вмотивованими і базуються на фактографічному матеріалі роботи, їхня вірогідність забезпечена ефективним застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження.

Основні положення дисертації мають належну апробацію, що підтверджується довідками про впровадження результатів дисертаційного дослідження в навчальний процес (лекційний курс дисципліни «Теорія культури»), а також для оновлення і доповнення експозиції Музею історії та науково-технічних досягнень ОНПУ.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У дисертаційному дослідженні Бандус Вячеслава Олексійовича «Науковий доробок професора В. О. Добровольського (1884–1963) в галузі матеріалознавства та загального машинознавства» порушення норм академічної доброчесності не виявлено.

Акцентуючи увагу на позитивних сторонах дисертаційної роботи, належний

науково-теоретичний рівень, вважаємо за доцільне висловити деякі зауваження та побажання:

1. Другий розділ «Життя та педагогічна діяльність В. О. Добровольського» побудовано відповідно до розробленої періодизації життєвого шляху та творчого доробку вченого і містить аналіз організаційної, громадської та освітянської діяльності В. О. Добровольського, але з нашої точки зору назви розділу і підрозділів сформульовані не зовсім вдало, бо в кожному з означених періодів діяльність вченого носила різноплановий характер, зокрема і науковий.

2. В аналітичній і описовій частині роботи бажано було б подати тестовий матеріал у графічному вигляді, від чого б робота значно виграла. Зокрема, періодизацію життєвого шляху вченого, етапи його наукової діяльності краще було б представити у вигляді таблиці, а його наукову школу схематично тощо.

3. Дисертація збагачена різноманітними додатками, поданими у великій кількості (від А до Ю), але, на жаль, частина з них не має значної ваги у висвітленні заявленої теми дослідження (Додатки Г, Д1, Д2, Е, Є). Крім того Додатки К-Ч, в яких проілюстровані друковані праці проф. В.О. Добровольського, згруповані, але оформлені в різнобій, розлого (подекуди обкладинки, а десть відбитки сторінок), не зрозуміло для чого вони наведені, бо в тексті другого розділу (де саме й аналізується навчально-методичний доробок вченого) відсутні посилання.

4. Заявлені у дисертації кількісні характеристики опублікованих праць професора В.О. Добровольського 160 робіт (с. 3), а у списку друкованих праць зазначено видані 172 роботи (Додаток Ю). Виникає питання щодо можливості існування неопублікованих робіт чи винаходів ученого. Дисертантом проведена значна науково-пошукова робота, то ж в подальшому було б бажаним і доречним підготувати до друку повний бібліографічний або біобібліографічний покажчик наукових та навчально-методичних праць професора В. О. Добровольського, можливо допрацювавши видання за ред. К. І. Заблонського.

5. Список опублікованих праць В. О. Бандуса за темою дисертаційного дослідження в роботі повторюється: його вміщено на с. 18-21 дисертаційного дослідження і у Додатку А1 (с. 274-277).

6. Підрозділ 3.2 «Наукова школа професора В. О. Добровольського» містить аналіз науково-дослідної діяльності ученого і доробку його учнів першого і другого покоління з посиланням на додатки Щ3 і Щ4, в яких повторюється лише тематика захищених дисертацій. Структура і форма додатків не дають повного уявлення і осмислення масштабності і потужності створеної наукової школи професора В. О. Добровольського, що викликає сумніви у доцільності їх використання в такому вигляді.

7. У висновках зазначено, що джерельна база «охоплює комплекс письмових, зображувальних та речових джерел» (с. 215), проте за типологією історичних джерел виокремлено «зображальні» джерела, а щодо «речових» виникає питання чи використані такі в дослідженні, бо це – пам'ятки матеріальної культури: знаряддя виробництва, предмети побуту, архітектурні пам'ятники, житло, посуд, одяг.

8. У роботі мають місце помилки друкарського чи технічного характеру, подекуди зустрічаються русизми тощо.

Вважаю, що автор став певною мірою «жертвою» широкого кола своїх власних знахідок і вподобань. Він зібрав настільки великий загальний першоджерел і історіографічного матеріалу, що його дуже складно було структурувати у вузьких рамках кваліфікаційного дослідження на здобуття наукового ступеня доктора філософії, що й викликало зазначені зауваження, які носять дискусійний характер, проте в цілому це не знижує наукової новизни та практичного значення проведеного дослідження і не впливає на загальну високу оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок про дисертаційну роботу, її відповідність встановленим вимогам Міністерства освіти і науки України.

Дисертація Бандус В.О. виконана на належному науково-теоретичному рівні. Проведене комплексне дослідження дозволило простежити в динаміці життєвий шлях і професійну діяльність видатного українського вченого, ґрунтовно вивчити пріоритетні напрями та з'ясувати значення його науково-педагогічної спадщини для української науки.

Дисертаційна робота Бандус Вячеслава Олексійовича «Науковий доробок професора В. О. Добровольського (1884–1963) в галузі матеріалознавства та загального машинознавства» за змістом, новизною, значенням наукових результатів відповідає вимогам Наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 р. (zareestrovano в Міністерстві юстиції України від 03 лютого 2017 р. за № 155/30023) та пп. 9–18 «Порядку проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії» (затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167), а її автор заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 03 – Гуманітарні науки, зі спеціальності 032 – Історія та археологія.

Офіційний опонент
доктор історичних наук, доцент,
завідувачка кафедри соціально-гуманітарної
підготовки та права Західнодонбаського
інституту «ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна
Академія управління персоналом»

Куш

Н. М. Кушлакова

Підпис Кушлакової Н.М.

Перший заступник

Абдулов Р.М.

директор

AS